

Гончаренко Е. П.,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов для гуманітарних спеціальностей
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДГОТОВКУ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Анотація. У статті розглядаються узагальнені практичні рекомендації, пов'язані з підготовкою перекладачів у ВНЗ України. Ідеться також про переклад, що розглядається не тільки як мистецтво, а й ремесло (особливо у випадку усного послідовного перекладу). Будь-яка мова формує життя людини, змінює світ. Ось чому на перекладача покладається велика відповідальність, адже від нього залежить здатність подолати мовні бар'єри між людьми, котрі спілкуються різними мовами. Незважаючи на те що «переклад – це завжди приблизне (наближене) значення», перекладач мусить з абсолютною точністю передати зміст тексту оригіналу (усного або письмового); перекладач немає права не тільки надавати позитивного відтінку тексту, а й негативного також. У статті наголошується теза, що усний переклад – це не просто спроба відтворити буквальне/дослівне значення слів засобами іншої мови, а необхідність передати зміст і поняття, закладені або приховані в тексті оригіналу.

Ключові слова: адекватність, еквівалентність, перекладацьке мислення, приблизне значення, лінгвокультурологічні особливості, усний переклад, письмовий переклад.

Переклад – це не тільки мистецтво, а й ремесло (особливо, коли йдеться про усний послідовний переклад). На нашу думку, майбутній перекладач мусить розуміти, що вивчення іноземної мови – це тяжка праця, яка вимагає терпіння, наполегливості й натхнення. І не варто вірити галасливим рекламним оголошенням, котрі обіцяють найвніше чудо або псевдометоди навчання іноземної мови у вигляді – «Англійська за кермом», «Англійська за два тижні», «Англійська під час сну», «Англійська за методом Ілони Давидової» (досить популярний метод на початку 90-х років ХХ ст.), «25-ий кадр» тощо. А коли мова йде про підготовку перекладачів, то питання опанування іноземною мовою потрібно розглядати значно ширше. Жодні курси не замінять наполегливої, кропіткої, щоденної праці. Вищезазначене можна зобразити так. Ми переконані, професійний перекладач – це **ЗДІБНОСТІ + ХИСТ + НАВИЧКИ + ДОСВІД + ІНТУІЦІЯ + РЕАКЦІЯ.**

З середини 90-х рр. минулого століття професія перекладача набуває популярності. За радянських часів лише декілька вишів країни мали право навчати перекладачів. В Україні підготовка перекладачів у вищих навчальних закладах розпочалася у 1966 році (по-перше, ми маємо на увазі перекладацьке відділення колишнього Харківського державного університету, трохи згодом перекладацьке відділення відкривається в Київському держуніверситеті ім. Т.Г. Шевченка). З кінця 90-х років ХХ століття підготовку перекладачів здійснюють у Львівському національному

університеті, Київському державному лінгвістичному університеті, Житомирському, Запорізькому, Дніпропетровському та багатьох інших університетах України. Прикро, але наразі ситуація докорінно змінилась: навіть у технічних вишах країни відкриваються відповідні відділення й кафедри. Основна причина полягає в суттєвому попиті на перекладачів, але про якість підготовки та професійність майбутніх перекладачів уже й годі говорити. На нашу думку, надія лише на спеціалізовані виші й факультети.

Геніальний фізик-теоретик радянської епохи Лев Ландау, відомий не лише своїми відкриттями, а й дотепними жартами, якось висловив думку, зміст якої такий: наука – це спосіб задовольнити допитливість за чужий рахунок. Переклад – це спосіб побачити світ за державний рахунок. Друга частина цього жартівливого висловлювання красномовно свідчить про переваги перекладацької професії, адже вона надає людині, яка її обрала, великі можливості – від пізнання нового світу до опанування мовними навичками будь-якої культури, адже мова формує життя, змінює світ. Але здатність володіння двома мовами не є доказом того, що будь-хто спроможний із легкістю перекласти текст, створений однією мовою, точно й виразно засобами іншої мови.

Як стати перекладачем? Це питання хвилює не лише абітурієнтів і студентів з I по V курси, котрі навчаються за спеціальністю «Переклад», а й викладачів, які викладають переклад у ВНЗ України й інших країн. Унікальних «рецептів» не існує, але є кілька рекомендацій, які можуть стати корисними для майбутніх перекладачів, наблизити їх до розуміння (так би мовити) основного стрижня перекладацької професії.

Наведемо кілька з них:

1. Основне завдання перекладача полягає в максимально адекватній (еквівалентній) передачі змісту усного або письмового тексту. Перекладачеві необхідно осмислити текст, який він перекладає, проаналізувати його, ніби «вписати» в контекст реальної дійсності.

2. Здатність «переключатися» з однією мовою на іншу, необхідність миттєво виокремлювати головне з висловленого – це ще один із чинників перекладацької майстерності. (Майбутні перекладачі не лише вдосконалюють іноземну мову, а й вивчають історію, географію, культуру, психологію).

3. Реакція та винахідливість – невід'ємні якості, якими має володіти перекладач, адже у процесі перекладу задіяні такі механізми – свідомість, підсвідомість, інтуїція. Перекладач вимушений і слухати оратора, і говорити водночас (у випадку синхронного перекладу).

4. Загальновідомо, що усний послідовний переклад складається з двох етапів: миттєвого сприйняття й аналізу

та передачі інформації засобами мови перекладу. Ці складові навички успішного перекладу повинні бути відпрацьовані перекладачем до автоматизму.

5. Перекладач також мусить пам'ятати, що переклад потрібно починати з виявлення змісту. Переклад без змісту – стандартна помилка студентських робіт. Переклад – це переклад змісту, а не переклад слів. Звісно, перекладач повинен насамперед навчитися думати іноземною мовою. «Якою мовою ти спілкуєшся, такою мовою ти й мислиш, з самого початку треба зрозуміти, що переклад – це не переклад слів, це переклад думок» [2, с. 8].

6. Безперечно, досконале знання передусім рідної мови уможливує процес створення не тільки грамотно оформленого, а й тотожного (адекватного) перекладу тексту оригіналу.

7. На жаль, у країнах пострадянського простору до сьогодні в багатьох ВНЗ залишився підхід до перекладу, який сформувався ще півстоліття тому, коли переклад сприймався як мовна діяльність, основний метод якої полягає у трансформуванні тексту, створеного однією мовою, у текст, перекладений іншою мовою.

8. Зрештою, головна мета перекладача полягає в перекладанні іншомовного тексту засобами мови перекладу цілісно: зі збереженням змісту та форми першотвору, враховуючи його стилістичні й експресивні особливості. Корній Чуковський у своїй високохудожній праці «Высокое искусство» писав: «Не букву буквой нужно переводить в переводе, а (я готов повторять это тысячу раз!) улыбку – улыбкой, музыку – музыкой, душевную тональность – душевной тональностью)...»; «...сам по себе богатый словарь есть ничто, если он не подчинен стилю переводческого текста» [5, с. 94; 99].

9. Формування у студентів професійного перекладацького мислення є одним із головних чинників на шляху до навчання перекладу.

10. Перекладач іноді стикається з особливостями усного перекладу неправильного мовлення (мова з відхиленням від вимог і норм, мова з порушенням правил орфоєпії), російською – «контаминированная (искажённая, неправильная речь)» [4, с. 13]. У цьому випадку порада може бути одна: максимальна увага до контексту, знання та досвід, кмітливість, а іноді навіть необхідність перепитати оратора. Не забуваймо також про можливість використання однієї з перекладацьких трансформацій – компенсації.

11. Перекладач за жодних обставин немає права створювати позбавлений змісту, убогий текст.

12. Іноді студентів навчають перекладати слова й конструкції, але цього недостатньо. Під час перекладу необхідно створювати у своїй свідомості асоціативні «картинки». Що мається на увазі? Мова йде про абсолютне розуміння оригіналу, коли образи предметів набувають природності для перекладача, а їх перекодування мовою перекладу є безпосереднім і невимушеним.

13. Бажано уникати використання під час перекладу комп'ютерних перекладацьких програм, які наразі є досить розповсюдженими, але недосконалими. Після такого перекладу необхідно редагувати тексти з метою запобігання неприпустимим помилкам. Як, наприклад, «произведение Пушкина – доробок Пушкіна», «сэр Говейн – Сірко Говейн», прізвище англо-ірландського письменника

Лоренса Стерна комп'ютерна програма перекладає як «корма» тощо (наведені приклади – із студентських та аспірантських робіт).

14. Незважаючи на те що «переклад – це завжди приблизне (наближене) значення» («Translation is always an approximation») [1, с. 11], точність, досконалість перекладу – ось основні принципи, яких мусить дотримуватися перекладач.

15. Перекладач повинен бути нейтральним під час перекладу: він не має права «закривати» собою текст – ані додавати інформацію, ані скорочувати її або надавати позитивного відтінку (to give (positive) colouring) й негативного відтінку також (to slant (negatively)).

16. Під час навчання перекладу викладачам потрібно пояснювати студентам один із головних підходів, який полягає в такому: переклад потрібно розглядати не як заміну однієї конструкції іншою. Перекладачеві потрібно навчитися розпізнавати суттєву, предметну ситуацію, приховану в тексті, уміти співвідносити зміст тексту з комунікативною ситуацією, у якій створено текст.

17. Самостійна робота, на яку наразі відводиться значна кількість годин, потрібна студентам; студентські підгрупи великі, а на практичні заняття з «Теорії та практики перекладу», «Практикуму перекладу» залишається досить мало годин. Отже, студентам у процесі самостійної роботи необхідно проглядати й аналітичні передачі по ТБ, і різноманітні програми (Travel Channel, BBC World News, тощо) з метою ознайомлення з новинами та різноманітними варіантами англійської мови (як, наприклад, American English, British English, Australian English, «broken English» тощо).

18. І, що є головним, насамперед викладачі повинні розуміти, що таке переклад і як безпосередньо здійснюється сам процес перекладу.

19. Насамкінець, перекладач перекладає від першої особи, від третьої особи перекладають допит військово-полоненого.

Підготовка майбутніх перекладачів – справа досить серйозна та кропітка й не обмежується лише переліченими порадами/рекомендаціями. Їх безліч. Усі ми – і викладачі іноземної мови, і викладачі перекладу – несемо відповідальність за підготовку майбутніх фахівців, за підвищення престижу перекладацької професії. І тільки від нас залежить, як ми здатні зацікавити студента у справі вивчення іноземної мови, бо мова – живий організм, який перебуває не у сталому стані, а постійно зазнає еволюції. Вважаємо, що студентам буде корисним дізнатися, що президент Бенджамен Франклін зібрав близько 200 синонімів слова нетверезий (англ. **drunk**), серед них такі шедеври, як **cherry-merry**, **nimtopsical** і **soaked**; що слово **almost** – найдовше слово в англійській мові, у якому всі літери розташовані в алфавітному порядку; **I am** – найкоротше речення в англійській мові. А словосполучення «**public house**» перекладається не «публічний будинок», як часто вважають студенти, а «публічний, загальнодоступний», у цьому випадку пивний заклад, «**public school**» – не публічна школа, тобто загальнодоступна, а привілейована приватна школа у Сполученому Королівстві. Але і професійного перекладача може ввести в оману така фраза: «**I am satisfied that I alone am guilty of the disaster**», тому що вислів «**to be satisfied**» у багатьох випадках перекладається як «задовольняти, бути задоволеним», і досить рідко

зустрічається значення – «бути впевненим у собі, переконаним» [3, с. 15–17].

Ще у 18 столітті Василь Тредіаковський стверджував: «Перекладач відрізняється від автора лише іменем» [5, с. 18]. Переклад і перекладач взаємопов'язані. Побуває думка, що геніальними перекладачами не народжуються. Ми не погоджуємося з цією точкою зору. У всі часи мистецтву перекладу (чи то усного, чи то письмового) віддавали і віддають свої сили більшість талановитих людей. На нашу думку, народжуються геніальні перекладачі, але реалізація перекладацького таланту – це наслідок тяжкої та кропіткої, іноді навіть «каторжної» праці, у якій закладено 98% потіння, наприклад, геній О. Пушкіна, М. Лермонтова, А. Ахматової, Б. Пастернака, І. Франка, Лесі Українки, П. Грабовського, В. Мисика, М. Зерова, Б. Тена, М. Рильського, Гр. Кочура, Д. Павличка, Д. Паламарчука, М. Стріхи, А. Содомори, Р. Доценка, М. Губко та багатьох інших.

Сучасний світ – такий різноманітний і складний, у центрі якого перекладач – translator, interpreter, медіум, толмач – людина, яка зближує не тільки мови, а й культури, народи та світи, і тільки від неї залежить, з якою майстерністю вона здатна відтворити мовою перекладу будь-які лінгвокультурологічні особливості й відмінності мовних культур та реалій іншої країни.

Література:

1. Бурак А.Л. Translation Culture: Перевод и межкультурная коммуникация. Этап 1: уровень слова / А.Л. Бурак. – М. : Р. Валент, 2002.
2. Зайцева М.И. Лицо профессии / М.И. Зайцева // Мосты. – М. : Р. Валент, 2005. – № 2 (5).
3. Комиссаров В.Н. «Ложные друзья» переводчика в структуре английского высказывания / В.Н. Комиссаров // Мосты. – М. : Р. Валент, 2005. – № 2 (5).
4. Чужакин А.П. Мир перевода – 2 / А.П. Чужакин. – М. : Р. Валент, 2003.
5. Чуковский К.И. Высокое искусство / К.И. Чуковский. – М. : Советский писатель, 1988.

Гончаренко Э. П. К вопросу о подготовке переводчиков

Аннотация. В статье рассматриваются обобщённые практические рекомендации, используемые в процессе подготовки переводчиков в вузах Украины. Перевод –

это не только искусство, но и ремесло (особенно, если речь идёт об устном последовательном переводе). Любой язык формирует жизнь людей, меняет окружающий мир. Вот почему на переводчика возлагается огромная ответственность, ведь от него зависит способность преодолевать языковые барьеры между людьми, говорящими на разных языках. Несмотря на то что «перевод – это всегда приблизительная передача смысла», переводчик обязан с абсолютной точностью передать смысл текста оригинала (устного или письменного); переводчик не имеет права заслонять собой текст: придавать тексту положительный или негативный оттенок. В статье подчёркивается тезис, что перевод – это не просто попытка передать буквальное/дословное значение слов средствами другого языка, а необходимость выразить смысл и понятия, заложенные в тексте оригинала, спрятанные в нём.

Ключевые слова: адекватность, эквивалентность, переводческое мышление, приблизительное значение, лингвокультурологические особенности, устный перевод, письменный перевод.

Goncharenko E. On the issue of translators training

Summary. This paper focuses on the generalized practical advices, which are used in the process of interpreters and translators training in the institutes of higher educational establishments of Ukraine. Translation is not only an art, but it is also a craft. It is tricky to argue with this statement. Any language shapes our lives, transforms the world. That's why much depends on translator's / interpreter's ability to overcome the communication gap between people who don't share a common language. In spite of the fact that "translation is always an approximation", translator should be more concerned for absolutely meticulous faithfulness of the text; translator has no right to give a more positive coloring to any single word or to slant it negatively. It is emphasized also that interpreting is not only simply an attempt to convey the literal meaning of the words, but interpreting is a necessity to convey the values and the concepts that lie behind what is being said by whichever side.

Key words: adequacy, equivalency, interpreter's thinking, approximation, linguistic-cultural peculiarities, interpretation, translation.